

โขน-หนังใหญ่ ใครว่าพากย์-เจรจาเหมือนกัน ?

รัตนพล ชื่นคำ *

โขน-หนังใหญ่: มหรสพของราชสำนัก

ศิลปะการแสดงหนังใหญ่และโขนเป็นการแสดงของราชสำนักที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีสิ่งที่มีร่วมกันคือ นิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์ แสดงท่าทางด้วยการเดิน และดำเนินเรื่องด้วยการพากย์-เจรจา โดยมีแบบแผนเป็นการแสดงกึ่งพิธีกรรม เพื่อยกย่องสรรเสริญความศักดิ์สิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ ในฐานะอวดตารของพระเจ้าตามคติของศาสนาพราหมณ์

พัฒนาการของการแสดงหนังใหญ่และโขนนั้น มีมาอย่างต่อเนื่องตามยุคสมัย เมื่อการแสดงทั้งสองประเภทได้รับความนิยมมากขึ้น จึงได้แพร่หลายไปสู่สังคมชาวบ้านกลายเป็นมหรสพของชาวบ้านที่มุ่งให้ความบันเทิงและความสนุกสนานเป็นสำคัญ ปัจจุบันการแสดงหนังใหญ่ได้รับการสืบทอดโดยกรมศิลปากร ขณะที่การแสดงหนังใหญ่ในท้องถิ่นเหลืออยู่เพียง ๓ คณะ คือ หนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี หนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี และหนังใหญ่วัดบ้านดอน

* บทความนี้ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสืบทอดการพากย์-เจรจาหนังใหญ่และโขนเรื่องรามเกียรติ์ของครูวีระ มีเหมื่อน” โดยได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ ประจำปี ๒๕๕๔ และทุน ๙๐ ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช ประจำปี ๒๕๕๔

* ผู้ช่วยวิจัยประจำศูนย์คติชนวิทยา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๕๐

ที่ทัศนวัฒนธรรม
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

จังหวัดระยอง การแสดงโขนได้รับการสืบทอดอยู่ในกรมศิลปากรเช่นเดียวกัน โดยมีวิทยาลัยนาฏศิลป์ และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เป็นหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ฝึกหัดโขนโดยตรง เป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ “โขนกรมศิลป์” นอกจากนั้นยังมีคณะโขนเอกชนอื่นๆ ที่แสดงอยู่ด้วย เช่น โขนศาลาเฉลิมกรุง โขนธรรมศาสตร์ โขนรามคำแหง โขนเด็ก โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถม) โขนซักรอกของครูวีระ มีเหมือน เป็นต้น

องค์ประกอบสำคัญของการแสดงหนังใหญ่และโขน ประกอบด้วย คนพากย์-เจรจา คำพากย์-คำเจรจา และ ทำนองพากย์-เจรจา ทั้ง ๓ องค์ประกอบนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น กล่าวคือ คนพากย์-เจรจาเป็นผู้จดจำคำพากย์-เจรจาและทำนองพากย์-เจรจาตามประเพณีมุขปาฐะ ปัจจุบันคนพากย์-เจรจาหนังใหญ่ที่สืบทอดการพากย์-เจรจาตามแบบแผนโบราณเหลืออยู่เพียงคนเดียว คือ ครูวีระ มีเหมือน ครูภูมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม (การทำหนังใหญ่) รุ่นที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๕ ครูวีระ มีเหมือนเป็นครูผู้สืบทอดวิชาการพากย์-เจรจาหนังใหญ่จากหม่อมราชวงศ์จตุรฤทธิสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ในสายของพระยานาฏกานูรักษ์ (ทองดี สุวรรณภารต) และสืบทอดวิชาการพากย์-เจรจาโขนจากครูสง่า ศะศิวินิช ในสายของพระยาสุนทรเทพระบำ (เปลื้อง สุนทรนัญ) นอกจากองค์ความรู้เรื่องการพากย์-เจรจาหนังใหญ่แล้ว ครูวีระ มีเหมือน ยังมีองค์ความรู้เรื่องการพากย์-เจรจาโขนเป็นอย่างดีด้วย

คำพากย์-คำเจรจา ใช้ถ่ายทอดเรื่องราวแทนตัวหนังและตัวแสดงโขน ซึ่งแต่เดิมตัวแสดงต้องสวมหัวโขน จึงไม่สามารถร้องเองได้ คำพากย์-คำเจรจານี้ล้วนมีกำเนิดมาจากประเพณีมุขปาฐะ ก่อนที่จะมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในเวลาต่อมา

คำพากย์-คำเจรจาหนังใหญ่และโขนนั้น ถือเป็นหัวใจสำคัญของคนพากย์-เจรจา เพราะเป็นมรดกตกทอดมาจากครูของแต่ละสำนัก โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางมุขปาฐะจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำเจรจาประเภท กระหู่ ซึ่งแต่ละสำนักจะมีคำเจรจาเฉพาะสำนัก และจะไม่ถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น ขณะเดียวกัน

คำเจรจาประเภท ลอยดอก คือ คำเจรจาที่ผูกขึ้นสดหรือต้นสดเพื่อได้ตอบคู่พากย์-เจรจา จะมีเฉพาะคนพากย์-เจรจาที่มีปฏิภาณไหวพริบ และมีความรอบรู้ในเรื่องการใช้คำ ตลอดจนเนื้อหาในเรื่องรามเกียรติ์อย่างซ้ำซ้อน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงให้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างคำพากย์รามเกียรติ์ของการแสดงหนังใหญ่กับโขนไว้ ความตอนหนึ่งว่า

“คำพากย์เรื่องรามเกียรติ์ที่มีฉบับปรากฏอยู่ถ้าว่าโดยกระบวนที่แต่งเป็น ๒ อย่างต่างกัน อย่างหนึ่งเป็นคำพากย์ยาว คล้ายกับเขาเรื่องรามเกียรติ์แต่งเป็นฉันท์ ติดต่อกันเรื่อยไปไม่ได้แบ่งเป็นชุด อีกอย่างหนึ่งเป็นคำพากย์สั้น เช่นแต่งเรื่องเฉพาะตอนหนึ่งหรือแต่งเฉพาะบท เช่น พากย์เรื่องตอน นาคบาทและพรหมาสตร์ พากย์ชมรถและครวญ เป็นต้น คำพากย์ ๒ อย่างนี้พิเคราะห์ดูเห็นเค้าเงื่อนมีหลักฐานว่า คำพากย์อย่างยาวนั้นเป็นแบบคำพากย์เดิม สำหรับเล่นหนังแต่โบราณ... การเล่นหนังแต่โบราณจึงสำคัญอยู่ที่คนพากย์ ตัวหนังเป็นแต่อุปกรณ์เครื่องประกอบในการเล่นหนังที่ไทยเราเล่นแต่โบราณก็คงเป็นเช่นนั้น ข้อนี้มีหลักฐานอยู่ในหนังสือสมุทโฆษคำฉันท์ ของพระมหาราชครู ส่วนคำพากย์อย่างสั้นนั้น สันนิษฐานว่าจะตัดเอาจากคำพากย์หนัง เอามาใช้ในการเล่นโขนอันมีกระบวนรำเดินเป็นตัวหลัก บทพากย์เป็นแค่อุปกรณ์เครื่องประกอบ กลับตรงกันข้ามกับเล่นหนัง ซึ่งการพากย์เป็นหลัก ตัวหนังเป็นแต่อุปกรณ์เครื่องประกอบ

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๔๖: ๓-๕)

จากข้อสันนิษฐานข้างต้น จะเห็นความแตกต่างระหว่างคำพากย์หนังใหญ่กับโขนประการหนึ่ง คือ บทพากย์ที่ใช้ในการแสดงหนังใหญ่นั้นจะมีความยาวมากกว่าบทพากย์ที่ใช้ในการแสดงโขน เนื่องจากหนังใหญ่ไม่มีตัวแสดง

ขณะเดียวกัน ทำนองพากย์-เจรจาหนังใหญ่และโขน ก็เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญมาก ดังที่ครูมนตรี ตราโมท ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“สัญลักษณ์ของโขนและหนังใหญ่ ที่จะทำให้รู้ได้ในทางหู ก็มีอยู่แต่พากย์กับเจรจา ผู้ที่อยู่ห่างจากบริเวณการแสดงก็ดี หรือฟังการแสดงทางวิทยุกระจายเสียงก็ดี ที่จะได้รู้ได้ว่าเป็นการแสดงโขนหรือหนังใหญ่ ก็ด้วยได้ยินทำนองพากย์และเจรจาท่อนั้น จะถือเอาเรื่องที่แสดงหรือสิ่งอื่นใดเป็นที่หมายรู้หาได้ไม่ เพราะเรื่องรามเกียรติ์ก็ใช้แสดงได้ทั้งโขน หนังใหญ่ และละครคนโน้”

(มนตรี ตราโมท, ๒๕๐๐: ๗๐)

เนื่องจากในปัจจุบันยังเกิดความสับสนในเรื่องคำพากย์-คำเจรจาท่อนใหญ่ และโขนอยู่มาก ส่วนใหญ่แล้วรู้จักแต่ตัวบท ไม่รู้ทำนองพากย์-เจรจา ขณะเดียวกันก็ยังคงเกิดความสับสนในเรื่องของวิธีการพากย์-เจรจาท่อนใหญ่และโขนที่มักเข้าใจว่าศิลปะการแสดงทั้งสองพากย์-เจรจาเหมือนกัน ที่เป็นดังนั้นน่าจะเป็นเพราะการแสดงหนังใหญ่หาชมได้ยาก เหลือแต่เพียงการแสดงโขนของกรมศิลปากร ทว่าการแสดงโขนของกรมศิลปากรในปัจจุบัน มีลักษณะเป็นโขนทางละคร คือมีบทร้องอย่างละครในเข้ามาประสม ต่างจากโขนในอดีตที่ใช้คำพากย์-คำเจรจาล้วน และกำหนดให้ผู้ชายเป็นคนพากย์-เจรจาเท่านั้น

ผู้เขียนจึงต้องการศึกษาว่า การพากย์-เจรจาท่อนใหญ่และโขนนั้นมีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร โดยศึกษาเปรียบเทียบการพากย์-เจรจาท่อนใหญ่กับโขน ผ่านครุวิระ มีเหมือน โดยเลือกตอนศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ ๕ (ศึกใหญ่) มาเป็นกรณีศึกษา ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการพากย์-เจรจาท่อนใหญ่และโขนมากยิ่งขึ้น

เนื้อเรื่องย่อรามเกียรติ์ ตอนศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ ๕ (ศึกใหญ่)

เรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ ๕ (ศึกใหญ่) กล่าวถึงการทำสงครามระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์ หลังจากกองทัพของฝ่ายเมืองลงกาพ่ายแพ้ให้กับกองทัพของฝ่ายพระราม สองกองคอยเหตุ นายทหารลาดตระเวนของฝ่ายเมืองลงกาเข้ามารายงานผลการศึกให้ทศกัณฐ์ทราบ ทศกัณฐ์เสียใจและโกรธแค้นเป็นอย่างมาก จึงต้องการออกทำศึกครั้งนี้ด้วยตนเอง โดยสั่งให้มโหฬารจัดทัพนำกองทหารออกทำสงครามกับฝ่ายพระราม กล่าวถึงฝ่ายพระรามเมื่อได้ยินเสียงโห่ร้องของกองทัพทหารที่ยกมาใกล้เขตพลับพลา จึงสอบถามจากพิเภกว่ากองทัพนี้ใครเป็นแม่ทัพนำมา พิเภกจึงทูลตอบว่าเป็นกองทัพอของทศกัณฐ์ที่หมายจะมาแก้แค้น เมื่อทราบความแล้วพระรามจึงสั่งให้สุครีพจัดทัพนำกองทหารออกทำสงครามกับฝ่ายทศกัณฐ์ เมื่อทัพของกษัตริย์ทั้งสองฝ่ายยกมาปะทะกันแล้ว ก็มีการสนทนาโต้ตอบ โดยฝ่ายพระรามต้องการได้นางสีดากลับคืน และไม่ต้องการสู้รบกับผู้ใดทั้งสิ้น ขณะที่ทศกัณฐ์พยายามหาเหตุผลมากล้อนว่าตนไม่ได้เป็นผู้ลักพานางสีดา และกล่าวหาฝ่ายพระรามที่ฝ่าอาตพิทศวงศ์ของตนไปเป็นจำนวนมาก จากนั้นกองทัพทั้งสองจึงเข้าทำสงครามกัน ผลของสงครามปรากฏว่าไม่มีฝ่ายใดแพ้ ฝ่ายใดชนะ โดยพระรามได้แผลงศรไปถูกทศกัณฐ์ แต่ทศกัณฐ์กลับไม่เป็นอะไร และหัวเราะเยาะเย้ยพระรามกลับด้วย เวลาล่วงเลยมาจนพลบค่ำทั้งสองฝ่ายจึงหย่าทัพ และให้คำสัตย์สัญญาว่าจะมาทำสงครามในอีก ๓ วันข้างหน้า

ความแตกต่างเรื่องคำพากย์-คำเจรจา

คำพากย์ เป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์ฉบัง ๑๖ และกาพย์ยานี ๑๑ คำเจรจา เป็นคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว ส่งและรับสัมผัสกันไปเรื่อยๆ คำพากย์-คำเจรจาท่อนใหญ่และโขน ตอนชมรด (พระ) ตอนพากย์จับไฟร์ พากย์จับเจ้า และพากย์แผลงศรมีความแตกต่างต่างกัน โดยคำพากย์-เจรจาท่อนใหญ่จะมีเนื้อความที่ยืดยาวกว่า ดังตัวอย่าง

การพากย์ชมรด (พระ)

การแสดงหนังใหญ่	การแสดงโขน
เจรจาแก้ความ	โขนใช้เพลงเสมอ บาทสกุณี รั้ว และเพลงกราวนอก แล้วพากย์ชมรด (พระ)
หนังใช้เพลงเชิด รั้ว แล้วพากย์ชมรด (พระ)	ใช้เพลงเชิด
เจรจาชมรด	พักทัพ
เจรจาพักทัพ ใช้เพลงรั้ว	

(ขึ้นเจรจาแก้ความ เฉพาะการแสดงหนังใหญ่) กำหนดให้พระศรีอนุชา เป็นทัพหน้า คุมพลโยธาสามสืบสมุทร ปรายศาสตราวุธเรียงรายพร้อมสะพรั่ง สมเด็จพระองค์พระทรงสังข์สถิตย์มหาเวชยันต์ คุมพลพลชั้นสี่สืบเจ็ดสมุทรกับกระบี่มี มงกุฎแก้วล้ำ พระยาพิภกเอกโหราถววยพยากรณ์ เจ้าพนักงานพานรป่าสังข์ แตรแซ่สนั่น มหาอภัยชัยเล่าก็ลั่นขึ้นสามที ไชยามพวานขุนกระบี่เจ้าก็โบกธง นายหมวดนายกองสังข์จตุรงค์เคลื่อนคลี่คล้ายขยายออก พวกนักดนตรีตีกราวนอก ตามประเพณีโบราณมา

(พากย์ชมรด)

เสด็จทรงรถทรงอัมรินทร์	ธงฉานเชิดฉิน
เฉลิมแผ่นพิภพเมืองสยาม	
เทียมมาแมนหมายสงคราม	ผูกเครื่องเงินงาม
อำไพวิจิตรพันลาย	
สาวถึถือหางยุงกรวย	ชักรถผันผาย
ผยองโพนมยาตรา	

(เจรจาชมรด เฉพาะการแสดงหนังใหญ่)

ปางสมเด็จพระรามสุริวงศ์เธอทรงรถ งามสง่าปรากฏดั่งดวงทinkerทำวเธอ จะยาดรา งามพระศรีอนุชาดั่งพระจันทร์อันทรงกลด งามเทพสารถึเธอชักรถดั่ง พระยาเหมนงส์นิมราช ทำวเธอยกพยุบาทพร้อมไปด้วยเครื่องสูงปลิวไสว มยุรฉัตร ชัยสามชายปลิวโพนม งามเครื่องประโคมแตรองแตรสังข์ ส้องชัยกลองชนะดังอยู่ ไครมครื้น พลโยธาก็ให้ลั่นเพียงหนึ่งว่าสามพิภพพื้นจะถล่มทลายลง

(เจรจาพักทัพ เฉพาะการแสดงหนังใหญ่)

พอไชยามพวานนั้นถือธงนำจตุรงค์มายังที่รบ องค์พระทรงภพตรัสสั่งสุครีพ ราชมนตรี ให้ประทับโยธาไว้ให้มั่น คอยดูหมุ่กุ่มกัณฑ์จะถ่ายตามเป็นประการใด ตามทำนองคลองขิงชัยศึกกษัตรา

การพากย์จับไพร่ การพากย์จับเจ้า และการพากย์แผลงศร

การแสดงหนังใหญ่	การแสดงโขน
ตั้งหนังจับ (พลลิงต่อสู้กับพลยักษ์) พากย์จับไพร่	พลลิงต่อสู้กับพลยักษ์ พากย์จับไพร่
เจรจาแก้ความ	พระรามเข้าต่อสู้กับทศกัณฐ์ พากย์จับเจ้า
ตั้งหนังจับ (พระรามต่อสู้กับทศกัณฐ์) เจรจาแก้ความ	พากย์แผลงศร
ตั้งหนังพระแผลง และหนังยักษ์แผลง พากย์แผลงศร	
เจรจาแก้ความ	

ที่ทัศนวิคณธรรม
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

(พากย์จับโพ่)

จับใจมโอมรัตมัตตี	รุกไล่ราวี่
ขยี้ขย้าคำรณ	
หมุ่มมารปมีด้านทน	ตื่นตายวายตน
ตระบัดก็ม้วยบมีน่าน	
ตัดเกล้าขว้างไปจักรวาล	ตัดแขนขุนมาร
ทั้งสองให้ขาดบาดใจ...	
...ต่างล้มลุกบุกมุ่งหมาย	รุกรันพันกาย
จะไล่ให้ม้วยวายปราณ โอด	

(ขึ้นเจรจาเท้าความ เฉพาะการแสดงหนังใหญ่) หนุมานชาญสมร เห็นโยธา
ปวงวานรแผลงเดชเดชา เข้าต่อสู้กับอสูรที่พหน้าสูรสิ้นชีวิต ทหารองค์พระจักรีศรี
อิมเอิบกำเริบนัก ก็เดินร่ำทำท่าเยาะเย้ยท้าว ทศพัคตร์ต่อหน้าพิชัยรถทรง กราวร่า

(ขึ้นเจรจาเท้าความ เฉพาะการแสดงหนังใหญ่) ทศเศียรสุริวงศ์พงษ์พรหมเมศ
เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นทัพหน้าสิ้นชีวิต ให้คังแค้นแน่นจิตเป็นยิ่งนัก พระบิ่
มงกุฎยักษ์คว้าพระแสงศรศิลป์ชัย โจนจากพิชัยราชรถา ปางองค์พระจักรีครว่า
พระแสงศิลป์เลื้อนวรองค์ลงจากรถทจร เข้ากระทำการ สงครามสืบต่อไป บัดนี้
เชิดจิ่ง

(พากย์จับเจ้า)

สองสูสีประยุทธ์ภูมิดิน	สะเทือนถึงอัมรินทร์
พิมานสูเมรุกเอนเอียง	
ครั้นครั้นสนั่นสรรพเสียง	เปรี๊ยะประกาศสำเนียง
ชิสนั่นกระทบรอรอน...	
...สองฝ่ายพันพอนรอนราญ	ทศเศียรจอมมาร
ก็เพลิงในการรณรงค์	

(ขึ้นเจรจาเท้าความ เฉพาะการแสดงหนังใหญ่)

ทศเศียรสุริวงศ์พงษ์พรหมา
เมื่อพระองค์ต่อสู้กับพระรามในวันนั้น ต่างเห็นเปลี่ยนท่าเป็นพัลวัน
เสียงพระแสงศิลป์ชัยกระทบกันดังจะขาด ประดุจหนึ่งว่าสายอสูรเ็นบาดพันฟาด
สักแสนที่ พระมิ่งมงกุฎสูรนั้นเสียท่า องค์สมเด็จพระจักรีกรีนด้วยพระศรทรง
ต้องสมเด็จพระบรมพงษ์หันเหเขตลาไป สมเด็จพระเจ้ากรุงลงกากรุงไกรดำริคิด
จำเราจะสังหารมนุษย์ด้วยฤทธิ์เทพศาสตรา จึงทรงชักพระแสงศรบุชาขึ้นกิ่งเศศ
สมเด็จพระรามเมศก็ไวกกร จับพระแสงศรบุชาร่ายคาถา ยกเท้าน้าวหน่วงด้วยกำลัง
เต็มอัสสาพลางก็ถันออกจากแล่งแผลงไป บัดนี้ เชิดจิ่ง

(พากย์แผลงศร)

พระรามขึ้นศรโก่งศิลป์	เอกองค์จอมรินทร์
ก็ถันธนูศรทรง	
ตัดเกล้าทศกัณฐ์ขาดลง	ยังปฐมพิศง
ก็คืนประดับกับกาย...	
...ตายแล้วกลับฟื้นคืนมา	จิ่งเจ้าลงกา
แกล้งเยี่ยสำรวลสรรพศรี	

(ขึ้นเจรจาเท้าความ เฉพาะการแสดงหนังใหญ่) ทศเศียรสุริวงศ์พงษ์พรหมา
เมื่อพระองค์ต้องศรเทพศาสตราพระจักรี กรกายเกศขาดตกถึงดิน ประดุจหนึ่งว่า
พระองค์จะสูดสิ้นชีพชีวิต แต่ถ้าว่าไม่ม้วยมิตด้วยดวงจิตอยู่นอกกาย ด้วยมานะ
กษัตริย์องค์ราพณ์ร่ายกัถพระทนต์ อ่านพระเวทย์คัถพระมนต์แลคาถา ครั้นครบ
ถ้วนเจ็ดคาบเจ็ดคราก็เป่าลง ที่ปวดแสบทั่วสรวางคองคักก็เสื่อมนาย กรวรกายก็
กลับติดสนิทได้ดังเดิมที่ บัดนี้ รว

(ขึ้นเจรจาเท้าความ เฉพาะการแสดงหนังใหญ่) ทศเศียรสุริวงศ์ทรงมานะ
กษัตริย์กัถพระทนต์ พระองค์โอมอ่านมนต์มหาประสาน บาดแผลฤทธิ์ศรก็สมัค
สมานต่อติดสนิทที่ หามิได้มีราศีเท่าเส้นพระโลมา ก็เดินร่ำทำท่าเยาะเย้ยพระจักรี
อยู่ยังหน้ามหาพิชัยรถทรง บัดนี้ กราวร่า

นอกจากนั้นในการแสดงหนังใหญ่ยังมีการพากย์สามตระ เบิกหน้าพระเพื่อ
กล่าววาทะพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ แต่ไม่พบในการแสดงโขน ดังตัวอย่าง

(พากย์สามตระ เบิกหน้าพระ)

ข้าไหว้พระบาทสามองค์	อิศวรผู้ทรง
อุศุกราชฤทธิธัญ	
ข้าไหว้พระนารายณ์สี่กร	ทรงครุฑขจร
ประจัญอุรินทร์เรืองรงค์	
ข้าไหว้จตุรพักตรผู้ทรง	มหาสุวรรณหงส์
มหิทฤทธิลีโอนาม	

ความแตกต่างเรื่องทำนองพากย์-เจรจา และสำเนียงพากย์-เจรจา

ทำนองพากย์-เจรจาหนังใหญ่และโขนมีอยู่ด้วยกัน ๕ ทำนอง คือ ทำนอง
พากย์ฉับัง ทำนองพากย์ยานี ทำนองพากย์ชมดง ทำนองพากย์ไฉ้ และทำนอง
เจรจาเท้าความ

ทำนองพากย์-เจรจาหนังใหญ่ที่มีความแตกต่างจากทำนองพากย์-เจรจาโขน
ตอนศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ ๕ (ศึกใหญ่) คือ ทำนองพากย์ฉับัง และ ทำนองเจรจา
เท้าความ ดังตัวอย่างจากการถอดทำนองเป็นโน้ตสากล

ทำนองพากย์ฉับัง (หนังใหญ่)

ทำนองพากย์ฉับัง (โขน)

ทำนองเจรจาแก้ความ (หนังใหญ่)

๖ สมเด็จ บรมวงศ์ทรงพรหมินทร์ป็นสุทัศน คยศรีอภัย เป็นวงศ์ ฮัม บ สี พรหม อุ คม คัด คัด คัด เศษ เศษ ออ กแทน

๙ มุกดา ประทับพร เกท นี นิด พริ้งพร้อม ไป คิ้วเฮ นาคำ ราช ะ กิจ ราช นี กูอ เหา ท้าวพระยาขุนหมื่น หมอบ เหา

๑๕ ตามตำแหน่งที่ ทั้งจะ ดู สดมภ์ กรมฮีส สี นอกในทั้งราชชวา เจ้าพระนะ คร องค์กา มิ ได้ศรีส ประภาสราชกิจ การ

๒๑ พระนคร ทศ เศ เสือร สุ ริ ะ วงศ์ ให้กอดักผู้มรุ่มร้อนคิ้ว คำ สัก นิก ทะ นงเหลือ ขนาด อาจหาญนักแต่ พอ ไท

๒๗ ท้าวทอดพระ นีอนนคร ทศพิศร์ เห็นอสูร ทั้งสองกองคอยเหตุ มา ยัง ที่ เหา

ทำนองเจรจาแก้ความ (โขน)

๖ สมเด็จ บรม วงศ์ ทรงพรหมินทร์ ป็นสุทัศน คยศรีอภัย เป็น วงศ์ ฮัม บ สี พรหม อุ คม คัด คัด คัด

๑๐ เศ เศษ ออ กแทนมุกดา ประทับพร เกท นี นิด พริ้งพร้อม ไป คิ้วเฮ นาคำ ราช ะ กิจ ราช นี กูอ เหา ท้าว พระ

๑๖ ธา ขุนหมื่นหมอบเหา ตาม ตำแหน่ง ที่ ทั้ง จะ ดู สดมภ์ กรม ฮีส สะ สี นอก โท ทั้ง ชาติ

๒๒ ชวา เจ้า พระ นคร องค์กา มิ ได้ศรีส ประภาสราช ะ กิจ การพระนะ คร ทศ เศ เสือร สุ ริ ะ วงศ์ ให้กอดักผู้มรุ่ม

๓๖ ร้อน คิ้ว คำ สัก นิก ทะ นงเหลือ ๗ นาด อาจ หาญ นัก แต่ พอ ไท ท้าวทอด พระ นี ะ เนตร

๔๕ ทศ เศ พิศร์เห็น อสูร ทั้งสอง กองคอยเหตุ มา ยัง ที่ เหา

จะเห็นว่า ทำนองพากย์ฉบับในการแสดงหนังใหญ่เร็วกว่าทำนองพากย์ฉบับในการแสดงโขน ขณะเดียวกัน ทำนองเจรจาแก้ความในการแสดงหนังใหญ่ก็เร็วกว่าทำนองเจรจาแก้ความในการแสดงโขนด้วย

นอกจากนั้น สำเนียงพากย์-เจรจาดังใหญ่จะใช้สำเนียงอ่อนหวาน บางครั้งเรียกว่า สำเนียงพื่น หรือ สำเนียงพิธิ โดยให้หลักการทำเสียงขึ้นนาสิก ขณะที่สำเนียงพากย์-เจรจาโขนจะดูตัน ซึ่งข้ง เพราะใช้หลักการกระทุ้งเสียงและการลงทรวง ซึ่งจะต้องใช้พลังเสียงมากกว่าเพื่อให้ตัวแสดงเข้าถึงอารมณ์และบทบาทในเรื่อง

ความแตกต่างในขั้นตอนการฝึกหัดอีกประการหนึ่ง คือการเรียนรู้ประเภทและอายุของตัวละครในเรื่อง คนพากย์-เจรจาโขนต้องเรียนรู้ประเภทและอายุของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ เพื่อที่จะพากย์-เจรจาให้สมบทบาท เนื่องจากในการแสดงโขน ตัวแสดงต้องรำทำบทตามเหล่าพระ นาง ยักษ์ ลิง ซึ่งสัมพันธ์กับจำนวนคำพากย์-คำเจรจา ขณะที่คนพากย์-เจรจาดังใหญ่ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ประเภทและอายุของตัวละครในเรื่อง เพราะไม่มีตัวแสดงรำทำบท

ผู้เขียนขอสรุปองค์ประกอบที่แตกต่างกันระหว่างการพากย์-เจรจาดังใหญ่กับโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกทศกัณฐ์ครั้งที่ ๕ (ศึกใหญ่) เป็นตารางดังนี้

องค์ประกอบสำคัญ	การแสดงหนังใหญ่	การแสดงโขน
๑. คำพากย์	มีคำพากย์สามตระ เบิกหน้าพระ	-
๒. คำเจรจา	คำเจรจายาว	คำเจรจาสั้น
๓. ทำนองพากย์-เจรจา	ทำนองเร็ว	ทำนองช้า
๔. สำเนียงพากย์-เจรจา	สำเนียงอ่อนหวาน บางครั้งเรียกว่าสำเนียงพื่น หรือสำเนียงพิธิ	สำเนียงดูตัน ซึ่งข้ง เพื่อให้ ตัวแสดงเข้าถึงอารมณ์และ บทบาทในเรื่อง
๕. ประเภทและอายุของ ตัวละครในเรื่อง	-	พากย์-เจรจาดังใหญ่ให้เหมาะสมกับ ประเภทและอายุของตัวละคร เนื่องจากตัวแสดงต้องรำทำบท

ความแตกต่างระหว่างการพากย์-เจรจาหนังใหญ่กับโขน เป็นองค์ความรู้ที่อยู่กับตัวศิลปิน อยู่ในขั้นตอนการฝึกหัดที่ศิลปินได้รับการถ่ายทอดจากครูในอดีตผู้ชมผู้ฟังสามารถแยกได้ว่าพากย์-เจรจาหนังใหญ่เป็นอย่างไร และพากย์-เจรจาโขนเป็นอย่างไร แต่มาถึงปัจจุบันองค์ความรู้เหล่านี้แทบจะสูญหายลิ้มเลียนไปแล้ว ผู้เขียนได้แต่หวังว่าบทความนี้จะกระตุ้นเตือนให้คนไทยหันมาพินิจมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติอย่างใส่ใจมากกว่าที่เป็นอยู่

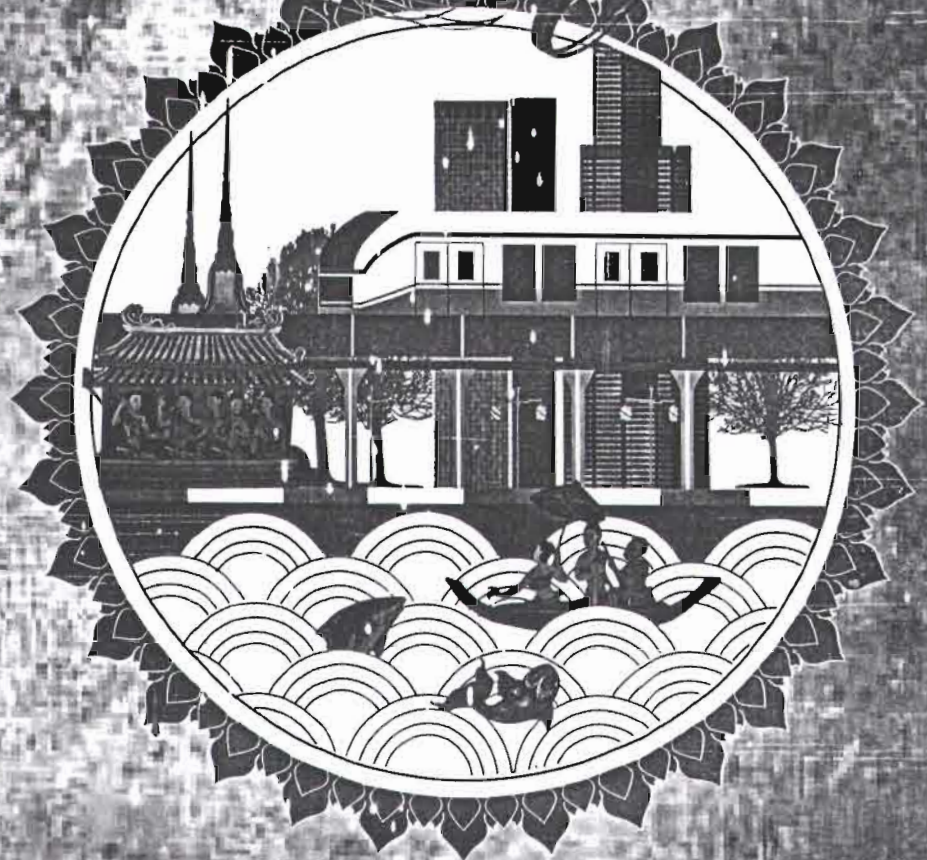
เอกสารอ้างอิง

- ธนิศ อยู่โพธิ์. (๒๕๐๐). โขน. พระนคร: กรมศิลปากร(พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเชตรมงคล ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๐๐)
- มนตรี ตราโมท. วิธีพากย์เจรจา และขับร้องในการแสดงโขน. วารสารศิลปากร ๑ (พฤษภาคม ๒๕๐๐) : ๗๐.
- รัตนพล ชื่นคำ. (๒๕๕๔). การสืบทอดการพากย์-เจรจาหนังใหญ่และโขน เรื่องรามเกียรติ์ของครูวระ มีเหมื่อน. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลัทธิตธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๖ ตำราเล่นหนังในงานมหรศพ. (๒๔๖๓). พระนคร : ไสภณพิพรรฒนาการ.
- วระ มีเหมื่อน. สัมภาษณ์, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.
- วระ มีเหมื่อน. สัมภาษณ์, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔.
- วระ มีเหมื่อน. สัมภาษณ์, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๔.
- ศิลปากร, กรม. (๒๕๔๖). ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.

นิทัศน์

วัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ปีที่ ๑๒ พุทธศักราช ๒๕๕๖

สารบัญ

	หน้า
เล่าเรื่องวงเวียนเล็ก วราห์ โรจนวิภาต	๑
ความนิยมทางการเมืองเรื่องอุดมการณ์รัฐชาติ ในพระบรมราชโองการ “ห้ามแฉ่วลาวเป่าแคน” เขavnมมัส ประภักดิ์	๘
เล่าเรื่องการอนุรักษ์ของโบราณที่บ้านสมเด็จฯ ศุทาวรัตน์ ชาญเดชา	๒๓
เรื่องเล่าจากคุณตาอนันต์ มนัสวี พัวตระกูล	๓๑
สักการะหลุมศพศาสตราจารย์ฟิลิปป์ พิระศรี ที่ฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี เกรียงไกร ช่องเฮงเส็ง	๓๗
โซน-หนังใหญ่ ใครว่าพากย์-เจรจาเหมือนกัน ? รัตนพล ชื่นคำ	๔๘
การศึกษาหลักสูตรและการเสริมสร้างกิจกรรมการอยู่ร่วมกัน ของนักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา	๖๓

	หน้า
ภาพชีวิตสตรีในเมืองหลวงจากบทเพลงลูกทุ่งที่แต่งโดยสลา คุณวุฒิ อภิวัฒน์ สุธรรมดี	๗๕
ณ เมียนมาร์ (Myanmar) สุพรรณนิการ์ ซาคำรุณ	๘๙
“สงกรานต์พระประแดง” ประเพณีมอญบ้านปากลัด เกรียงไกร โทประเทศ	๑๐๕
ชาวต่างชาติในอดีตเขามองคนศรีไทยอย่างไร ถาวร วัฒนบุญญา	๑๑๑
ทบถาวรเดช วราห์ โรจนวิภาต	๑๒๑
เรื่องเล่าผ่านงานศิลป์จากมรดกนคร สยามและพม่า ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครราชสีมา เพ็ญวิภา โสภากัณฑ์	๑๓๑
มายกรีซ (My Greece) ณ เกาะสโคพิลอส ประเทศกรีซ สิทธิศักดิ์ จรรยาวุฒิ	๑๔๑
หนุมานชาตสมร รัตนา เทียนถนอม	๑๔๙
“ปลาร้า” อาหารพื้นบ้านของคนไทยชาวอีสาน	๑๖๓

	หน้า
หญิงไทย...ใจนักมวย นิชาภา แก้วประดับ	๑๗๓
รำลึกบาหลี่ ชรินทร์ กุดคิดกรัตน์	๑๗๗
วัฒนธรรมการแต่งกายของผู้หญิงมุสลิมในโลกปัจจุบัน นิตยา มณีวงศ์	๑๙๑
วัฒนธรรมปอบกับการหาคนผิดในสังคมไทย สิงห์ สิงห์ขจร	๑๙๗
วัฒนธรรมผ่านจอ “ละครพื้นบ้าน” ปริยาภรณ์ สืบสวัสดิ์	๒๐๑
เรือพระที่นั่ง ครูช ประดิษฐ์ทรง	๒๐๗

